

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

Vanha lain nimike oli mielestämme paremmin soveltuva termi. Sana yksikkö viittaa fyysiseen tai organisatoriseen yksittäiseen yksikköön, vaikka toiminta on suurelta osalta jakautunut hyvinvointialueilla eri palveluihin: tyypillisesti seri-tukikeskuksen, lasten ja nuorten erikoissairaanhoidon yksikön, päivystyksen ja oikeuspsykiatrian toimintoihin. Ehdotus: lain nimikkeessä käytettäisi edelleen termiä ”selvittämisen järjestäminen”.

1 § Soveltamisala

Aiemmassa laissa säädettiin siitä, miten tutkimukset ja tuki järjestetään. Uusi lakiesitys säättää yksiköstä, joka viittaa enemmän organisatoriseen asiaan kuin varsinaiseen toimintaan. Kaikki toiminta ei sijaitse välttämättä samoissa fyysisissä yksiköissä. Sen vuoksi aiempi terminologia oli soveltuvampi.

2 § Yksikön tehtävät

Valtakunnallisesti valtaosa lasten kaltoinkohtelun tutkimuksista tehdään somaattisen sairaanhoidon piirissä, ja usein päivystysaikana. Yksikkö-sana viittaa tässä yhteydessä vain oikeuspsykiatriseen yksikköön, joka ei kansallisesti somaattisia tutkimuksia toteuta. Tämän vuoksi lain kirjoittaminen yksikkö-käsitettä käyttäen aiheuttaa haasteen palveluiden järjestämisessä eri puolella Suomea. Pykälän sisältö on sinänsä hyvä.

2§ kohta 1: Toivomus olisi, että Lasta-koordinaattorit voivat edelleen sijaita alueilla (Satakunta, Vaasa) eli yksikkö-termi ei rajaa heidän sijaintiaan.

Kohta 2: Hyvä, että tarkennetaan tutkintaa myös epäiltyjen ja uhrien osalta. Onko työmäärän lisäys arvioitu realistisesti? Puhutaan tutkimuksen tekemisestä, sisältääkö tämä somaattisen tutkimuksen?

Somaattinen tutkimus ja haastattelu tehdään yleensä eri paikoissa. Pykälässä on käytetty sanaa kuulustelu, kun yleensä on puhuttu lapsen haastattelusta.

Kohta 3: Lausunto annetaan pyydettyä tutkimuksen perusteella. Sana tutkimus viitanee tässä haastatteluun. Epäillyn ja uhrin taustoista ei voida lausua, koska ei ole oikeutta nähdä heidän terveys- ja sosiaalihuollon tietojaan.

Kohta 4: Psykososiaalista tukea annetaan myös epäillyn ja uhrin asemassa oleville. Heidän osaltaan taustatiedot puuttuvat (ks. edeltä), mikä rajaa mahdollisuuksia arvioida tarvittavan tuen määrää ja laatua. Onko arvioitu, miten paljon henkilötyövuosia tämä lisätehtävä vaatii? Ensivaiheen psykososiaalinen tuki olisi hyvä määritellä tarkasti tämän arvioimiseksi. Nuorille tekijöille (epäillyille) ei liene määritelty spesifejä hoitopolkuja, eli minne heidät ohjataan jatkohoitoon ensivaiheen tuen jälkeen?

Kohta 5: Työmäärän lisäys huoltoriitojen suhteen on arvioitu epärealistisen pieneksi. Miten määritellään erityisen vaativat huoltoriidat? Toiveena olisi, että oikeuspsykiatrian työryhmän työssä priorisoidaan esitutkinnassa avustaminen. Kun haastatellaan lasta rikosepäilyissä toimenkuvan mukaan, taustalla oleva vaikea huoltoriita aiheuttaa usein sen, että lapsi ei ole luotettavasti kuultavissa. Lapsen oman tahdon selvittäminen olisi ehdotetuissa tilanteissa hyvin vaikeaa. Oikeuspsykiatrialla ei ole osaamista tämän kaltaisiin kuulemisiin, toisin kuin esim. perheoikeudellisissa yksiköissä ja olosuhdeselvityksiä tekevillä. Käytössä olevaa haastattelurunkoa ei myöskään ole suunniteltu tämänkaltaisiin haastatteluihin, joten tarvittaisiin ylimääräistä koulutusta ja uudenlaiset ohjeistukset. Huoltoriitoihin liittyen lapsen tahdon selvittäminen ja siitä lausuminen vaatii mittavan taustatyön, olosuhteisiin perehtymisen, vanhempien tapaamisia ym., mihin ei ole mahdollisuuksia eikä tietojen saannin osalta oikeuksia.

Kohta 6: Oikeuspsykiatriset yksiköt voisivat tarjota perheoikeudellisille yksiköille koulutusta lasten kuulemisesta edellä käsiteltyyn liittyen sekä mahdollisesti konsultatiivista tukea.

Lisäksi: Psykkisen haitan arvio (muu kuin teoreettinen) jäänee edelleen lastenpsykiatrian yksiköitten tehtäväksi.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

Tässäkin pykälässä on tarve määritellä mitä yksiköllä tarkoitetaan. Osassa oikeuspsykiatrisista yksiköistä ei suoriteta lainkaan somaattisia tutkimuksia, jolloin moniammatillisessa työryhmässä on edustus somaattisesta erikoissairaanhoidosta.

Monialaisen asiantuntijaryhmän vähimmäiskokoonpanoa voitaisiin esityksessä tarkentaa. Nyt esityksessä kerrotaan "Pykälän 1 momentin mukaisesti moniammatillinen asiantuntijaryhmä koostuisi yksikön, esitutkintaviranomaisen, syyttäjän ja lastensuojelun edustajista. Ryhmän tapaamisten osallistujat päätettäisiin tapauskohtaisesti kunkin lapsen kohdalla sen perusteella, mihin hyvinvointialueeseen ja syyttäjäalueeseen lapsen kotikunta kuuluu. Olisi perusteltua, että lastensuojelua moniammatillisen asiantuntijaryhmän tapaamisessa edustaisi juuri kyseisen lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä".

Vaikeissa tilanteissa ja erit. huoltoriidoissa korostuu myös lasten terveystalvaeluidenkäyttö. Näin ollen onko riittävää, että vähittäisosallistujat ovat yksikön, esitutkintaviranomaisen, syyttäjän ja lastensuojelun edustajista, vaikkakin osallistujat päätetään kukin lapsen kohdalla erikseen.

Tärkeää olisi mainita myös terveydenhuollon edustus moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä, sekä somaattisen että psyykkisen puolen. Lisäksi lastensuojelun edustuksen sijaan voisi käyttää sosiaalitoimen edustusta, koska kaikilla lapsilla ei välttämättä ole lastensuojelukontaktia. Tietojensaannin pitää olla oikea-aikaista ja ripeää. Voisiko oikeuspsykiatrian työntekijöille esim. saada oikeuden katsoa suoraan tiedot hyvinvointialueen tiedostoista, ilman tietojen tilaamista erikseen?

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

Tulisi huomioida viranomaisten välisen yhteistyön selkeys, roolien ja vastuiden välinen selkeys – kuka tekee ja mitä tekee, sekä huomioida päällekkäinen työ. Asiakkaalle tulee olla selkeää, kuka tekee mitäkin ja mistä roolista käsin. Työntekijöille tulee olla selkeää, mitä tietoja voivat luovuttaa missäkin tilanteessa.

Tähän pykälään tulisi lisätä kannanotto esiselvityksen tai esitutkintaa varten tehdyn taustakartoituksen tietojen säilyttämisestä. Käytännössä on todettu tarvetta säilyttää taustakartoitusmateriaalia n. 2-3v ajan, jotta tunnistetaan lapset ja perheet, joihin kohdistuu toistuvia rikosepäilyjä. Käytännössä on tullut esiin, että poliisin arkistointivastuussa on ollut epäselvyyttä. Somaattisessa terveydenhuollossa tehdyt lausunnot tallennetaan potilastietojärjestelmään terveydenhuoltolain mukaisesti. Käytännössä somaattisen tutkimuksen ja poliisilta tulleen lausuntopyynnön välillä voi olla jopa yli vuosi. Eli kenen vastuulle taustakartoitusmateriaaliin säilytysvelvollisuus kuuluu, ja miten säilytetään terveydenhuollossa syntyneet äänitteet ja vammakuvat.

Kannatamme ehdottomasti tarkempaa sääntelyä kerättyjen tietojen säilytyksestä, säilytysajasta ja -paikasta. Tutkinta tulisi määritellä päättäneeksi silloin, kun asia on lainvoimaisella tuomioistuimen päätöksellä ratkaistu, eikä muutoksenhakumahdollisuutta enää ole. Tilastot laaditaan vuosittain jälkikäteen, joten tilastoinnin laatimisen ajan olisi tärkeää saada säilyttää materiaali. Katsotaanko siihen kuuluvaksi myös kaikki oikeuspsykiatrian tuottama materiaali, esim. päivittäiskirjaukset, esitutkintamateriaaliksi, jonka säilytys kuuluisi poliisille? Tämä aiheuttaa lisätyötä tilanteissa, joissa

saman perheen lapsia on usein epäillyn kaltoinkohtelun kohteena. Lisäksi usein kestää kauan, ennen kuin lapsi haluaa kertoa epäilyistä teosta, tai lapsi voi myöhemmin haluta täydentää kertomustaan. Työn sujuvuus heikkenee olennaisesti, jos materiaali ei ole helposti saatavilla, ja taustatietoja pitää kerätä uudestaan tai pyytää erikseen poliisilta. Oikeuspsykiatria ei tee merkintöjä potilastietojärjestelmään.

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

Onko huomioitu myös muut kuin sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöt, esim. tukipalvelut kuten sihteerit?

6 § Työnohjaus

“Toimivan työnohjauksen” sijaan voisi käyttää käsitettä säännöllinen tai riittävä työnohjaus.

7 § Järjestämisvastuu

Pidämme hyvänä, että Ahvenanmaan asemasta säädetään lain tasolla. Onko Ahvenanmaan itsehallinnollinen asema huomioitu riittävästi, esim. tietojensaahtioikeuden suhteen? Voimmeko toimia samalla tavalla kuin yleensä tietojen pyytämisen ja käsittelyn suhteen? Lakitekstissä on mainittu, että Varsinais-Suomen hyvinvointialue vastaa yksikön tehtävistä ahvenanmaalaisten lasten osalta. Tässäkään sana yksikkö ei ole oikein toimiva. Parempi muotoilu voisi olla esim. “Varsinais-Suomen hyvinvointialue vastaa tutkinnan järjestämisestä...”.

Tällä hetkellä Varsinais-Suomessa on ruotsinkielistä työvoimaa, mutta jos sitä ei olisi jossain kohtaa saatavilla, oletettavasti olisi edelleen oikeus ostaa tarvittava palvelu Vaasasta tai HUS-alueelta. Tulisikin huomioitava riittävä ruotsin kielen osaaminen, tarvittaessa ostopalveluna.

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

-

9 § Korvauksen maksaminen

-

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

THL:n työmäärän lisäys koulutus-, valvonta- ja ohjausvastuun osalta lienee huomattava. Emme pidä realistisena arvioitua 1,5 htv:n lisäystarvetta.

11 § Voimaantulo

-

Esityksen vaikutusarviot

-

Mahdolliset muut kommentit esitysluonnoksesta

Miten huolehditaan lapsen oikeudesta saada palvelua ja apua, vaikka tutkinta on meneillään? Joskus apua ei anneta, mikäli on rikostutkinta kesken. Kuitenkin lapsen tilanne vaatii avun saamisen.

Rikoksesta epäillyn lapsen kuuleminen poikkeaa rikoksen uhrin kuulemisesta, kuten luonnoksessa todetaan. Kaikkiin alaikäisten kuulemisprosesseihin pitäisi olla yhtäläiset käytännöt. Myös rikoksen todistajan rooli on hyvin huomioitu tässä ehdotuksessa.

On hyvä, että vaativat huoltoriidat ja lapsen kuulemisen haasteet niihin liittyen nostetaan esiin. Oikeuspsykiatrian rooli myös niissä on kannatettavaa, ja antaisi myös painoarvoa sille, miten lasta vaarantavasta henkisestä väkivallasta on kyse.

Vaihtoehtoisena esitetty malli, jossa lastensuojelu olisi vastuussa yhteenvedon laatimisesta: oikeuspsykiatrian rooli tässä on parempi. Olisi kuitenkin pohdittava, miten varmistetaan tiivis yhteistyö lastensuojelun, palvelutarpeen arvioinnin ja muiden tarvittavien hyvinvointialueiden palvelujen yhteistyö (lasten/nuorten psykiatria) lapsen asioissa.

Mäkelä Sanna-Maaria
Varsinais-Suomen hyvinvointialue